

Саннар, фактылар

Ченинүң бараан садып алып аргазы бир кижиге онааштыр 1970 чылда 525 рубль турганынан, 1975 чылда 658,6 рубль чедир өскөн.

Наа-хемчилер беш чыл ишинде:

883 соодучуларны,

1246 хеп чуур машиналарны,

107 чикк автомобильдерни,

279 мотоциклдерни,

1114 телевизорларны садып алган.

Чыл санында чон 24 муң ажыг рубльдиң номнары болгаш ном продукцияны садып ал нелген.

1970 чылда наа-хемчилер 2 чикк машина садып алган болза, 1975 чылда 35-ти садып алган.

Районнуң нийти билиг школаларын беш чылда 330 аныктар доозуп, ортумак эртемниң аттестатын алган.

Ол-ла уеде 1295 уруглар сес чыл школаны дооскан.

Каа-Хем сьезиден сьезд чедир

УЛАМ САЙЗЫРААН

Совет нийтиледик хөгжүлдениң амгы үе-чаада совет улустуң культурун сайыра-лыңга кайгыраат чедирин-нери-биле демдектетип турар. Ол сайыраалык, бурун-гаар уруг башкыларын чыңа-ыстың Каа-Хем райондан база көрүп болур. Эртен беш чыл-дың эгезинде биске үш Куа-Хем бажыны, он үш көдөз клуб-лар, чагыс автоклуб, адм кызыл-булуң, уругларның му-зыка школы, 123 муң номуг он бир библиотка ажылдап турган болза, ам тос Култура бажыны, сес көдөз клуб, ийн автоклуб, 142 муң хире номуг он ийн библиотка ажылдап турар. Уругларның музыка школы Кундустуг суурда фи-лиалдыг апарган. Кызыл-бу-луңдун бажыны үш чыл чедир өскөн. Ам районнуң тур-такчы бурзунга тос ном он-жа-лып турар. Култура бажы-нарының клубтарың хей ке-зин 200—300 олуттук залдар-лыг, делеп фойерлерин, бол-пумер кичээлдер тускай ораалдарың. Уруг чүл бол-гумериниң саны 38 турган-дан 76 чедир өскөн. Олар муң хире кижини хаара туткан. Кок-Хаактың, Сарыг-Сеп-тиң, Бүрүн-Хемниң Култура ба-жынарының чанында волей-бол, баскетбол, чикк болгаш аар атлетиканың шырдаа секциялары ажылдап турар. Сизим, Сарыг-Сеп, Бүрүн-Хем Култура бажынарында уруг-ларга ойнаарактар театрлары

бар. Сарыг-Септиң Култура бажында бал ташылары-ның болгуму беа ажытты-ны. Соалу чылдарда Култу-ра албан черлериниң ажылда-чылары чонунуң, Културалуг даштылалыг органнаста-рынга, партияның болгаш ча-зактың доктаа, шийтирелерин проладалал илгерилеринге, идея-политиктиг кижизилде-ни чорударыга, чонунуң куп-ажылчы идеянык юдүрерин-ге чаа арга-хевирлерин ажы-лап турар.

Култура албан черлериниң бүдүрүлгелер-биле харылаа-зы быжыккан. Хей-ниити орган-зациялары-биле кады «Бүдү-рүлгениң мураккачы», «Ку-рүне дээрге бистир бис» дээр чижиктиг кеезе, ужуражыш-канын эрттерери чачыл апарган. Орта бүдүрүлгелер-ниң мураккачылар, социали-сттик чарыштың тилекселерин, район болгаш көдөз Советтер-ниң депутаттарын чаалап, чо-биле ужураштырар. Култура албан черлериниң каймыла-даа бүдүрүлгенин мураккачы-ларга тураскааткан булуңу-ларны кылтырган. «Чеве, соод-лар», «Чеве, кистар» деп конкурстар, кыш үдөлгелерин, «Нептун», «Халың» байырлаалдары ча-гыл буларга солун эрпип тур-рар. Амгы уеде районнуң суур бурзунда клуб, Култура ба-жынарында бот-тымынгар уран чүлдүк район көрүдө-

зинге белеткелер шактын чо-руп турар.

Районнуң культуру албан черлериниң ажылдачылары-ның идея-политиктиг, эртем-бил-дегиделериниң өзүлгези беаа демдектелген. Беш чылдың эгезинде культуру албан черле-ринге тускай эртемниң чүлс-сес кижизилдеп турган бол-за, ам ийиңилериниң саны 23 чедир өскөн. Кок-Хаактың Тыва АССР-ниң культуразының ал-дарлыг ажылдакчысы Августа

Васильева Долганова ийи ам 20 чыл ажылдап турар.

Каа-Хем районнуң культу-ра албан черлериниң ажылда-чылары беш чылды чедирин-киниң доозарына боттарыңды үлүү кирип келген, СЭКП-ниң XXV сьезидин төлөп-тат уткур дээп, калбарган соци-алисттик чарышты илгерилерин дээп күжүн, арга-мергежил-мөөнүн.

Г. ДОНГАК.

Каа-Хем райкукомунуң культуру кидизиниң эрге-лекчизи.

ДЕЛГЕМ-ШӨЛЭЭН, ЭПТИГ

Бүрүн-Ахсы суурнуң үстү талазын ая-шың кирип турар кызыл, кы-ногаан багаваларың, уруг ах бажың бар. Ол бол-за «Кызыл тук» болгустуң ахша-хорон-кы-биле тутканы уруглар ахша-хорон-кы. Хей-ниити кал делем делескелерин ийиңил-де чагыт, кышкы ойнар шалыр, серилер ба-лаа язы-буру өлүт. Ол ахылалга кирге-ле ам ийи чыл чедир. Яси-салдың ийиңиле кире бээрге беаа аян-шиңчилег, наараш, чы-рык.

Чүлге дөрг-херексел садарыңа совхоз 25 муң рубльдиң чарыдаан. Аны-агы бө-лүктөргө турар 90 уругларның орун-дөжө, стол-сандай, ойнаар херекселдер, оларга ах-чым кылып бээр ах-савадан аныда мында телевизор, фортепиано, радиола, ак-варжум, дриг булчугуш баш бар. Уруг-ларны ажал харытаарың, ойнадырың, чараш аажы-чагыт кижизилдерин, өөдирин ады кижизилдик башкыларга, бир музыка башкыныга, эмчиге болгаш позарлар,

ажаакчылар, аштакчылар—шупту 28 кижиге дөжөк. Башкылары, эмчи, музыкант шуп-ту тускай өөдөлгө черлерин дооскан эртемниг кижилер. Яси-салдың ахыл-дакчыларың арга-дуржулга солуктазы, ийи районда бир дугаар методиктиг ка-бинетин мында тургускан. Эмчи кабинети, аары бергенниң демдектери көстүп кел-ген уругларны анылап чыгырар өрөз ба-за бар. Уруглар салдыа кижизилдег-ажылы башкылар коллективинге бадылаан нийти план-биле чорудуп турар. Уруг бө-лүктү уруглары школга өөдөрлөп-түскай белеткелер эртер. Ам ийиңиле бө-лүктө 17 уруглар бар. Мындай эмч, элтиг чеге кижизилдег, белеткелер уругларны нийти сайыралы шыраак-ла. Олар школа-же уруг күөл-биле, бүзүрелдиг айттыр-лар.

ЧУРУКТА: яси-салдың ах-сес-кежиктиг чаштары.

Спорт

XII ОЛИМПИАДА: ТОСКУ ХУНУ

СЭТА-ның тускай корр. Л. Волухин, А. Ермаков, Ю. Хромоу оларның Инсбрук-та дымчакчыланды.

Февраль 11-ниң кеежинде эр кижилерин чыгыстан кон-кылыг чүлдүзүлүгүң Фигу-руг көргүзүлгелерини олимпий-жи ойнаарың чемпионнары болгаш шийиңилерни иле-реттинген. Бо талазы-биле англичан Джон Карри 192,74 сангыт бооп, бирги черде үп-тен болгаш элдин медаль-биле шийиңиле. «Монгун» 187,64 сангыт москвачи Владимир Ковалевка ойнашкан, а хүлер медальды — канада То-лер Кристиан алган.

Москва чурттуг Сергей Вол-ков бешки, а леппитрады Юрий Овчинников — сески чер-лерин элелгелген. Ыңчазарга ГДР-ден барган делегей че-мпону чоразан Ян Гоффман чүл-де дөрткү черге үер арталып болган.

Мурлуңда делегей чемпиону чоразан, амгы уеде австри телевидениниң тайылбырлачы-зы Эммерих эр кижилериниң маргылаазының түнел прото-колун көргөт;

— Шийиңиле баштайгы үш кижиге кызың-даа чыгыңгыг чок мен Карри эртен чылаа болгаш, тергиле-не спортту программаны белеткен алган-дыр дээп.

Олимпийжи маргылаалары организаастарында чектел-деп чүлдүр чок бооп келген. Ыңчазар-даа февраль олунуң

ахунда бир-ле билдирмес халык далаан башы ора, ГДР-ниң хаакчы Ахель Лессерте кээп хеск соода, ол маргылаада үер ужура таварышкан.

Солунгар хаакчыларның эс-тафеталар маргылаада олимпиадалар төгүлгөдө эне-не шийиңилериниң таварыш-талар болганын айтып турар. Олар бир хире километрин чыг-тыс-ла хаактыг маңап эртекш, а оң соода ол хире черин тергилерин үш размер бачи бо-тинкалыг хаакы-биле чүтүрүп келген Евгений Боллевиң эрсе-мадырлык чоруп онзаап демдегел турар.

Бо ботунуң түнелгөдө совет командалык шийиңилер чедир шийиңиле Иван Га-рашынның дыка дүрген ма-нааны «Кроней шийиңиле» со-лун оң спортка мадырлык чоруп» деп алаан.

Олимпиядаң эң бачи кижизиле 12 харыг мо-сквачы школачы Леа Водоро-зович дугайы солунгар ды-ка мактап, ону фигурат көп-кижизилериниң келер уеде тер-гилдикчин деп алап турар.

4х5 километрге эстафета ча-рыжыңа тываан бистинг херэ-жен хаакчыларың чүлге тер-гил дээп чүгүрүктөр эвес, ха-рың-даа чыгыңгыг—шуптуз, шуптуз—чыгыңгыг дээп де-мисежир аргалыг бүдүн коман-

да-дыр. Бистинг тренерлер-стиң бирээң, шийиңиле сурагыл хаакчы Анатолий Ахметов ийи-ча деп, хүлүлүрүп чугаалаан.

Олар дээрге, Ленинградчы Нина Балдеева, Новосибирск чурттуг Зинаида Амосова, Сик-тыкардан барган Рина Сметанова, Ижевскиден — Га-лина Кулакова олар-дыр.

Маргылааң төгүлгө чоок-шупал келгенде, бистинг хаак-чыларың-биле Финляндияның шийиңилек командалың арам-зыда ылган—47 хире секунда апарган, ыңчазар-даа эстафе-та тилелерин ыңың-ла белең эвес болган: кижизил бурзугу-тур сурулгаларың күүсүр ужурап турган.

Балдеева эрес-кашалай бо-лурга, ону эстафета чарыжыңа уругу-ле бир дугаарыңа са-лып үндүрер. Бо уудаа ол доктар чеге хоу хазырыг берген, үш дугаарыңа маңап келген. Чарыштың мырнай эгезинде бир-ле кижизил ийи-ңилтерге кээп уштур. Ыңча-

за-даа харадар чай чок, чүгү-рер херек... Оон кеек болган-да мурунга бардым, ыңчазар-даа дөвүнүктүр чеге кел-ген, баштайг били, оң соода ийи хаакчыларын эрттирер ийи-чел мен: мези хаактарың олар-ыңааа дыка дора чыгыр болган» деп, ол чугаалаан.

Амосованың маңааны ийи-тиг этаптан эгезиң, бистинг ко-мандалык хамыктыг мурунче үп-тен. «Мен «атакаж» кырып-кеш-ле, дөртүң километрге чо-розим, мурунума ийи хаакчыны мырты чеккен, эрте бер-дим...» деп, Амосова чугаа-лаан.

Херэжен хаакчылар маргы-лааы ыңчазар доозулган. Со-вет спортчулар тергилең эки маңаан болгаш ийи алдың, бир мурунга болгаш ийи хүлер медальдарың чаалап алганар. Ол дээрге, дыка хей кийи-ңиле национал командаларыңдан хей-дыр.

Валерий Муратов 1000 метрге чарышкан, маңап келген до-раан-ла сангыт электри са-мырлыгың хөөн чок кылдыр көрүңген. Оң түнелги чүлс-сес чеге дээрин, ол баян алган.

...Ол таварыла орутун ийи-ти чарыжыңа билдире берген. Оң коныңиз болгашың чор-оур аларыңа Муратов билп каан. Ыңчазар-даа ол чүд-да болгаш шыкша, маңап тур-

културалг даштылалыңаа ажылдар.

Спорт ахылдык соалугу уе-де эки чүлдүр бар апарган. Школычларың хостуг хуш-сес маргылааың чокта чаа бо-луп эркен. Адаа Тоора-Хем орумак школыңың коман-да тыва профилдиктиг мези-командыла бар спорт дериг-херекселдерин чыгыс чеге мөөнүр эгезиң, оон ахылчы чон спорт херекселдерин ап,

ган. Хомудангы болбайн кан-чаар. Муратов баштайгы ийи чүс метрин бирги черин алган америк коныңиз Мюллердеп (1 мин. 19,32 сек.) дүрген маң-нап эгезиң болгаш.

Бо дистанцияга ийиги черин порвег Йоза Дидриксен ону 1 мин. 20,45 секундда эртекш, алган, А Муратовтун түнелги—1 мин. 20,54 секунд.

Олимпиадаң хоккейжилери база-ла маргылааны үргүл-лөп турар. Февральды он ийи-де АКШ-ның хоккейжилери Польшаның шийиңилек коман-дазың 7:2 санга ашкан, ийи-ти тилелгени чедип алган. А Че-кословакияның хоккейжилери ГФР-ның спортчуларың 7:4 сангыт тивдиз.

Совет хоккейжилер Финля-ндияны спортчуларың база-ла 7:2 санга тивдиз.

...Олимпиада сөөлүрөп кел-ген. Оң тоску хүнүңде совет спортчулар боттарыңды ре-кордуң каттапкан—он ийи чыл мурунда бо-ла Инсбрукка олар он бир алдың медальды чаалап алган болтай. Ам бизи-лончуларың эстафетазы, ко-ныңизилерин 1500 болгаш 10.000 метрге чарыжы, хоккейжилер-ниң сөөлүг ужуражышыңа-н артан.

команда кырың турар. Оң-биле кады, мичилиг хок-кей маргылааа эгезиң. Спорттук кышкы хевирлер-ниң талазы-биле район мар-гылааың баштайгыңың гра-фик-биле болуп эртер. ГТО комплекзиниң нормазың ду-жарыңче база кызыңгиле са-лып турар. Коллективтер ча-лы-биле норма дужаалар ха-рыскалыг эштерин быжы-лаан.

А. НУГУРАК.

СОНУУРГАКТАРГА

ШААНДАКЫ АРЫК—ЧАА КВАРТАЛДАРДА

Ортаақы вектериниң үезинде Бухара чурттакчыларың суг кып турганы чыгыс Шахруд арык-бугазың. аялал эгидил адырыңа үш чыл ажыг үе илгерилеген. Оң эртерини үрелген, арыктың хей-хей чер-лерин улуг тудулар дуй алы берген болган.

Беш километр дүртүг ол арык шаанда чон чүк удузу-нуң хээни-биле кастаан алды көвүрүгүг тургар чүве-дир.

Арыктың ууңга чедир дээш ийи метр хире кымыл чер кар-тын кастааның түнелгөдө, чартыг үрели берген даш кө-өрүгө таварышкан. Ону шаанда «ынакшаанар көвү-рүү» деп алап турганы беаа тодараттыган.

Шахрудун арык-бугазың чаа кварталдарже удаас ки-риптер.

А. ФАЗЫЛОВ, (СЭТА-ның корр.).

КАРА САГЫШТЫГ «ТЯГУН»

Далай портуңда шийиңиле чок. Суг дээр сырин беш бил-диртес, Ыңдыл-лаа болза, пароход доктар чеге турган корабльдерин бир-ле билдирмес күш чайгып эгелээр. Бир эес чогуур үезинде кемеге албас болза, айым-таал болгаш ол. Шах ийиңиле элдепиг чүл-дү далайжилар «тягун» деп алаар.

Ол «тягунуң» чыгыңды ды-ка хей чылдар ийиңиле эр-текелер даяп келген. Амгы уеде ук тывыңкыңың бажызы тывылган. Корсактоң агар шийиңилээр бюрозунуң удуртук-чуу Г. Н. Бобров СЭТА-ның корреспондентизинге мыңа дээп.

— Мурлуңда «Тягуну» портуң асваторизация тып-тып кээр деп болуп турган бо-тай. А бистин кымыл чоруткан

шиятчилдериниң ону бад-тыкан. «Тягун» дээрге, өртө-дөн элээн ыракта болуп турар күштүг шүүрганың далай ду-вуче 12 метр ханылап кирип турар чалгың-дыр. Элээн хей үе эртин, харын-лаа агаар азып, шийиңиле маңдай берген-де, ол чалгың ам чедип кээп, портык турган корабльдерин адыра оңтар чыгыс агаары бадмчактыган.

Амгы уеде «тягуну» уугу хемчеглер адыңган. Бойду-туң ол берге болушкунуң ка-жан болурун тодаралып ту-рар аларган. Ол чорук далай-жылдарга дыка дузалай.

«Тягуну» Сахадан орту-дукка колданы болгулаар. А делегей океаның өске-даа де-вискелеринге беаа болуп турар.

Ю. ШАШКОВ, (СЭТА-ның корр.).

АДЫГ ОГЛУ

Төрүтүңге-ле каш ай бо-лаш соңу чүлүк язы-бур ужурааларың таварышкан ак адыг оглуң чоокта чаа Мур-манскиден Ленинградже чорут-кан.

Ол эң баштай Челюскин өдүгө берү калкызыңе кире-ти чегеңиң чурттагы-ларны ону калкызың адыр-лап, оң амдырлыгыга айыл-ха-лаа моон сонгар таварышпа-ны-биле Диксонге кижизил-келер. А агаар ол адыг оглу э-чилерге таварышкан. Чүге дээрге калкыга кайгыгың ба-лыг хоу дора берген болган.

Эмчилер адыг оглуңуң хоу-лу экиртир эмген, ону ашкарып-чегерип, ажал-карактал тур-ганар. Кашан «Артика» деп атомобод аңаа келгенде, оң экилжыңа адыг оглу белек-ке берипкелер.

Ук экилжыга «тоянчымы»

аваз-лаа бербөзөңер. Ында үш адыг оглу амырал өстүргөн Александр Георгиевич Гамбу-рег деп кижизил бар деп түвөн олар билдирер.

Каш чыл бурунгаар «Мур-манск» деп ледоколга экилжи-лери чораш, А. Гамбургер бир-ти адыңкы оглу ажал, ка-ралык, септик. Экилжирини-кыя соода ол кургак чеге-жөдөк, кымыл чорутарга, адыг оглу ону аажок эдери-п, «хем-даа чивейн» туруп бер-ген.

А бо бечия амырал Алек-сандр Георгиевичниң дөрткү адыңкы оглу. Ол ам куш ки-рип, огул, сөгөн. Ону ам Ле-нинград зоопаркының беаа бир «кежигуңу» болуру-биле мынар чорудуптар.

В. ЗАСУХИН, (СЭТА-ның корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ МОСКВАДАН

7.50—XII Кышкы олимпий ойнаарында. Фигурут чунгулаашкы. Херэ-женир. Өңүт.

9.50—10.00—Чапсар.

10.00—Уран чүл мастерле-риниң концерти. Өңүт.

10.30—«Ада-иелер, силерге!»

11.00—Медээлер.

11.10—«Сурагыл өдүрөк огул Тим». Ойнаарактарың филь-шин.

11.40—«Силерниң бажыңа-рада». Музыкалыг өңүт программа.

12.10—«Нарын херек». «Беш чылдың мадырлары» деп сериал документ-талды өңүт телефиды-шин баштайгы көргүзүл-гөң.

12.40—Т. Чюкия ирлаар. Фильм-концерт. Өңүт.

13.15—«Калкышыл» про-грамманың почтагы. Өңүт.

13.45—«Халык». Өңүт.

14.15—«Эки барааннарың хей-лү».

14.45—14.55—Чапсар.

14.55—«Бар-даа болза, бүзүр-өңг эвес». Дамчылдыг

ны профессор С. П. Ка-пица эрттер. Өңүт.

15.55—М. Горькийниң роман-ставын Г. Селезнев күү-сөдөр. Өңүт.

16.10—XII Кышкы олимпий ойнаарында. Өңүт.

17.30—«Уе». Информастыг про-грамма.

18.00—«Партияңың планнары — чоңуң планнары».

18.15—XII Кышкы олимпий ойнаарында дамчыл-талың уланчы. Өңүт.

18.30—Б. Шоу—«Чуректерин дүвүредир бажың». Мос-квалың шоуду театры-ның филь-шин. Өңүт.

20.00—Медээлер.

20.15—«Чуректерин дүвүредир бажың» деп фильм-ши-яң уланчы. Өңүт.

21.50—22.00—Чапсар.

22.00—«Чурукулур дугайм-ла». П. Кончаловский. Өңүт.

22.30—«Силерниң бажыңа-рада». Музыкалыг өңүт программа.

23.00—23.30—«Уе». Информа-стыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

«КИНО»

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙРАЛ»: «Оңу эртпез бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичи оң бол-гаш Джим» 9.00, 14.00, «Ас-кежиктиг «Шукайың» коман-ды» 10.20, 12.10, 15.20, 19.10, «Кымыл калыңа кат» 17.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Марияга ал-маштар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зимородок» 15.00, 18.40, «Бо соңгалар ду-жунга» 16.50, 20.30 шактарда.

Дайым-оол Кендеевич Куу-ларын алыңа Кызыл КАИ-иниң 1971 чылдың июльда ты-ыскалы ПА 238809 дугайыг чыгыңың шийиңилгезиң ийиңи ужуруңа күш чок деп са-пар.

Кызыл КАИ-иниң 1973 чыл-дың февраль 28-де Валерий Викторович Савдзика берген чыгыңың № 467972 шыңы-газың ийиңи ужуруңа күш чок деп сапар.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИЖАКС 667000

Кызыл, Шетинин-Кравченко кудумчуу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораакчыларыңың 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кидизиниң 2-31-75, харыскалыг секретарыңың 2-23-54, партияжи амырал кидизиниң 2-37-13, культу-ра кидизиниң 2-23-54, кодэ ахыл-агы кидизиниң 2-21-47, ү